

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SH TIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –**

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE
– PROCEEDING BOOK –**

Штип, 24 – 25 Септември, 2015
Shtip, September, 24-25, 2015

fesconference@ugd.edu.mk

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
Штип, 24 – 25 Септември, 2015**

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE**

Shtip, September, 24-25, 2015

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 2016

Издавач / Publisher

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип University "Goce Delcev" - Stip
Факултет за образовни науки Faculty of Educational Science

За издавачот / For publisher

Проф.д-р Соња Петровска, декан / PhD Sonja Petrovska, Dean

Издавачки совет / Publishing council

проф. д-р Блажо Боев Prof. Blazo Boev, PhD
проф. д-р Лилјана Колева Гудева Prof. Liljana Koleva Gudeva, PhD
проф. д-р Кирил Барбареев Prof. Kiril Barbareev, PhD
проф. д-р Дејан Миравовски Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Главен и одговорен уредник / Editor in chief

Проф.д-р Соња Петровска PhD Sonja Petrovska

Технички уредник / Technical Editing:

Доц. д-р Верица Јосимовска Ass. Prof. Verica Josimovska, PhD
Доц. д-р Билјана Попеска Ass. Prof. Biljana Popeska, PhD
Доц. д-р Деспина Сивевска Ass.Prof. Despina Sivevska, PhD
Славе Димитров Slave Dimitrov

Јазично уредување / Language Editor:

Виолета Карагунова / Violeta Karagunova (Macedonian language)
Снежана Кирова / Snezana Kirova (English language)

Дизајн / Design:

Славе Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37"20"(082)(048.3)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2015 ; Штип)

Образованието во XXI век [Електронски извор] : состојби и
перспективи : книга на апстракти / Меѓународна научна конференција,
Штип, 24-25 септември, 2015 = Education in XXI century : conditions
and perspectives : book of abstracts / International scientific
conference, Shtip, September, 24-25, 2015. - Текст во PDF формат,
содржи 100 стр.. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за
образовни науки = Shtip = University "Goce Delcev" Shtip, Faculty of
educational sciences, 2015

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.uqd.edu.mk/naslovna.php>. -

Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.12.2015. -
Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-244-275-4

1. Насп. ств. насл.. - I. International scientific conference
(2015 ; Shtip) види Меѓународна научна конференција (2015 ; Штип)

а) Образование - 21 в. - Зборници - Апстракти

COBISS.MK-ID 100254474

Organizers:

University "Goce Delcev" - Stip
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

Organizing Committee:

Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Republic of Macedonia

Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Despina Siveska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Traje Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Irena Kitanova, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Oliver Cackov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Jadranka Runceva, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Verica Josimovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Editorial board:

Ph.D Leonid F. Chuprov, Russian Academy of Natural History (RANH, Moscow), Chernogorsk, Russia

PhD Mark R. Ginsberg, College of Education and Human Development at George Mason University, Fairfax, Virginia, USA

Ph.D Ivan Prskalo, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Milan Matijević, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Sinisa Opic, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Tamara Gazdic-Aleric, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Zaharnytska Iryna Ivanivna, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD, Lutsenko Iryna Oleksiivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Sukhorukova Halyna Viktorivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

- PhD Kot Nataliia Mykhailivna**, Department of Theory and History of Preschool Pedagogy, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine
- PhD Anna Studenska**, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
- Phd Alina Szczurek-Boruta**, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland
- PhD Stojan Bogdanovic**, University of Nis, Serbia
- PhD Stojan Cenikj**, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
- PhD Stana Smiljkovikj**, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia
- PhD Emina Hebib**, Faculty of philosophy, Belgrade, Serbia
- PhD Živorad Milenovic**, Teaching Faculty, Ieposavic, University of Kosovska Mitrovica, Serbia
- PhD Prof. Iliana Petkova**, Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
- PhD Trayan Popkochev**, Sout-West University "Neofit Rilski" Blagoevgrad, Bulgaria
- PhD Krasimira Mutavchieva**, Trakiski Univerzitet, Faculty of Pedagogy, Stara Zagora, Bulgaria
- PhD Eleonora Mileva**, Teaching Faculty, National Sports Academy "Vasil Levski", Sofia, Bulgaria
- PhD Anzhelina Yaneva**, Sports Department, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria
- PhD Veselina Ivanova**, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria
- PhD Elka Kirilova Yanakieva**, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
- PhD Margarita Koleva**, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
- PhD Nino Mihajlov**, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria
- PhD Tatjana Novovic**, Faculty of Philosophy, University of Niksic, Montenegro.
- PhD Sonja Petrovska**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Emilija Petrova Gorgeva**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Snezana Mirascieva**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Snezana Stavreva Veselinovska**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Stevan Aleksoski**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Blaze Kitanov**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Nikola Smilkov**, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Todor Cepreganov**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Snezana Jovanova Mitkovska**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Kiril Barbareev**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Despina Sivevska** Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Biljana Popeska**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Trajce Stojanov**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Trajce Nacev**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- PhD Stojko Stojkov**, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- MSc Snezana Kirova**, Faculty of Philology, University Goce Delcev Stip, Macedonia
- MSc Lence Nasev**, Academy of Music, University Goce Delcev Stip, Macedonia

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR GUESTS!

With great honor and pleasure I welcome You on behalf of all teachers, associates, employees and students of the Faculty of Educational Sciences at the University "Gotse Delchev" in Shtip and I wish You pleasant moments during this solemn event organized to mark 20 years of university education of teachers.

But in fact, the Faculty of Educational Sciences basis its twenty years of existence on 146 year continuous development of formal education of teachers and preschool teachers in the region. The achievements of the Pedagogical-Seminary school founded in 1869, the existence of which is linked to the name of the creator of the first primer and the first textbook for teachers - School Pedagogy - Josif Kovachev, and to the name of the great teacher Gotse Delchev, followed by the School for Teachers established in 1946, Higher Pedagogical School founded in 1959, and the Pedagogical Academy (1961) are woven into the tradition and development of our Faculty.

In 1995 the two-year formal education of teachers and preschool teachers developed into four-year university studies.

In 2007 the Pedagogical Faculty became part of the State University "Goce Delchev" in Shtip, said to be the fastest growing university in Macedonia.

Following the global trends in teacher education, modern trends in education policymaking in Europe and in the world, respecting the knowledge of the history of civilizations as an important intellectual resource for social development, as well as scientifically and experientially diagnosed educational challenges that have emerged as a result of deep changes of values in our society and globalization trends (scientific, educational, technological, and economic) the Faculty of Educational Sciences has designed study programs for I, II and III cycle of studies in accordance with the organizational - pedagogical quality standards in compliance with the principles of the Bologna Declaration and European credit-transfer system with a high level of recognition in the area of European Higher Education.

If 20 years ago our Faculty started to implement teaching with 5 PhDs and 3 masters as regular employees, today we can proudly say that our academic community is comprised of 20 PhDs and one master.

Today our students have the opportunity to educate themselves at the faculty which sees its future as a continuous development aimed at:

- Strengthening and expanding international partnerships
- Popularization of mobility of students and staff,
- Internationalization and improvement of scientific research work,
- Improvement of pedagogical approaches to teaching and links with practice, putting students at the center of the educational process.

Ladies and Gentlemen,

I take this opportunity to thank you for coming today to celebrate with us the teaching profession and our contribution to it.

We are quite aware that the road to success is long and winding and it is easier to travel with joint forces. That is why we wanted to mark this celebration by organizing a scientific conference dedicated to education in the 21st century. Let us share our knowledge, understanding and experiences regarding the situation and perspectives and suggest possible ways of modernization. 89 papers have been submitted and there are authors from 8 countries. This is really promising!

Once again, I wish you all a warm welcome and successful work.

Dean,
Prof. d-r Sonja Petrovska
24. 09. 2015., Stip

ПОЧИТУВАНИ ...

Со голема чест и задоволство, Ве поздравам во името на сите наставници, соработници, вработени и студенти на Факултетот за образовни науки при Универзитетот Гоце Делчев во Штип и Ви посакувам пријатни моменти во текот на оваа свечена манифестација организирана по повод 20 годишно факултетско образование на наставници и воспитувачи.

Факултетот за образовни науки своето постоење го темели на 146 годишниот континуиран развој на формалното образование на наставници и воспитувачи на овие простори. Во традицијата и развојот на нашиот факултет се вткаени достигнувањата на Педагошко-богословското училиште основано во 1869 год. Со чие постоење се врзува името на творецот на првиот буквар и првиот учебник за наставници – Школска педагогија – Јосиф Ковачев, и името на големиот учител Гоце Делчев, па Учителската школа основана во 1946 год, Вишата педагошка школа формирана во 1959 год, Педагошката академија (1961 год.).

Во 1995 година формалното двегодишно образование на наставници и воспитувачи прераснува во четиригодишно факултетско образование.

Во 2007 година Педагошкиот факултет стана дел на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, кој го носи епитетот најбрзорастечки Универзитет во Р Македонија.

Следејќи ги глобалните тенденции во образованието на наставници, современите тенденции во креирањето на образовните политики во Европа и во Светот, респектирајќи ги знаењата за историјата на цивилизациите како значаен интелектуален ресурс за општествениот развој, како и научно и искусствено дијагностицираните воспитни предизвици кои се појавија како резултат на длабоките вредносни промени во нашето општество и глобализациските тенденции (научни, образовни, техничко-технолошки, економски) ФОН дизајнираше студиски програми за I, II и III циклус на студии согласно организациско –

педагошки стандарди за квалитет, согласно принципите на Болоњската декларација и Европскиот кредит-трансфер систем, со високо ниво на препознатливост во Европскиот високообразовен простор.

Ако пред 20 години нашиот факултет започна да ја реализира наставата и вежбите со 5 доктори на науки и 3 магистри, како редовно вработени, денес со гордост можеме да кажеме дека оваа академска заедница ја сочинуваат 20 доктори на науки и 1 магистер.

Денес нашите студенти имаат можност да се образуваат на факултет кој својата иднина ја гледа како континуиран развој во насока на:

- зајакнување и проширување на меѓународните партнерства,
- омасовување на мобилноста на студентите и на вработените,
- интернационализација и подобрување на научно-истражувачката работа,
- унапредување на педагошките пристапи во наставата и врските со практиката, поставувајќи ги студентите во центарот на образовниот процес.

Почитувани присутни,

Ја користам оваа прилика, да ви се заблагодарам што дојдовте денес заеднички да го чествуваме учителското дело и нашиот придонес во него.

Ние сме сосема свесни дека патот до успехот е долг и кривулест но и дека полесно се патува со заеднички сили. Затоа ова наше празнување сакавме да го одбележиме со Научна конференција посветена на образованието во 21 век, да ги споделиме нашите знаења, разбирања и искуства во врска со состојбите и перспективите како и да предложиме можни начини за негово осовременување.

Уште еднаш, На сите Ви посакувам топло добредојде и успешна работа!

Декан,

Проф. д-р Соња Петровска

24. 09. 2015. година Штип

TABLE OF CONTENTS

1. СО КВАЛИТЕТНИ ПРОМЕНИ ДО ПОКВАЛИТЕТНО УЧИЛИШТЕ Блаже КИТАНОВ	5
2. LANGUAGE CULTURE – A SEGMENT OF LANGUAGE EDUCATION Violeta NIKOLOVSKA	9
3. RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA, Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA, Sadudin SADIKI	15
4. USING AUTOMATIC TEXT CATEGORIZATION TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS Anna GLAZKOVA	23
5. THE ROLE OF BUSINESS SCHOOL IN THE POST-GRADUATE EDUCATIONAL SYSTEM Nikita RAVOCHKIN	27
6. FORMATION OF ETHICAL RULES (CODE) IN PRESCHOOLERS THROUGH THE BULGARIAN CHILDREN'S FOLKLORE GAMES Julia DONCHEVA	32
7. FORMATION OF HUMAN POTENTIAL: INSTITUTIONAL MECHANISMS AND POLICIES Stanka RINKOVA	36
8. THEORETICAL FORMULATION AND SCIENTIFIC JUSTIFICATION OF THE PROBLEM OF TRAINING TEACHERS IN TECHNICS, TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP Tsvetana KOSTADINOVA ANTIPESHEVA	41
9. INTERACTIVITY IN TEACHING STUDENTS MODERATORS Kosta KOSTOV, Silvia KYUCHUKOVA, Hristina MILCHEVA	45
10. EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING UNDER THE PRISM OF EXPECTED OUTCOMES Teuta SHABANI, Suzana NIKODINOVSKA BANCOTOVSKA	49
11. COMMUNICATION IN THE TEACHING PROCESS. INTERACTIVE NATURE OF COMMUNICATION Valentina VASILEVA	57
12. PHYSICAL ACTIVITY OF 3-4 YEARS OLD CHILDREN IN KINDERGARTEN Filip SHABANSKI	60
13. MACEDONIAN LANGUAGE IN SECONDARY EDUCATION Liljana MAKARIJOVSKA, Zhaklina GJORGIJOSKA	64
14. STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS TEACHING GRAMMAR IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM Vesna KOCEVA, Marija TODOROVA	69
15. FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM ANXIETY Marija TODOROVA, Vesna KOCEVA	75
16. TEACHERS AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCE CULTURAL EXPRESSION AMONG STUDENTS Svetlana PANDILOSKA GRNCHAROVSKA, Fadbi OSMANI, Gordana STANKOVSKA	82
17. INTRODUCTION OF THE DUAL SYSTEM IN THE BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION – REALITY AND CHALLENGES Svetlana NIKOLAEVA	86

18. THE VALUES OF EDUCATIVE FUNCTION IN RELATION PARENT-SCHOOL Ardita CEKA, Rabije MURATI	89
19. ELECTRONIC VERSUS TRADITIONAL TEST FOR MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS Katerina PANEVA	93
20. THE SIGNIFICANCE OF LOCALLY DEVELOPED EDUCATIONAL SOFTWARE IN THE PROCESS OF SCHOOLS' COMPUTERIZATION Olga SAMARDJIKJ JANKOVA	99
21. THE ACTIVITY OF MUSICAL GAMES FOR CHILDREN Mujeser ILJAZI	105
22. THE PATIENT IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER MEDICAL SCHOOL Silvia KYUCHUKOVA	110
23. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING MUSIC EDUCATION Lence NASEV	113
24. LEISURE TIME AND SPORT ACTIVITIES OF STUDENTS FROM THE FACULTY FOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION AT SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI" – BULGARIA Georgi IGNATOV	116
25. PLACE OF LIVING AS A FACTOR IN ORGANIZING STUDENTS' LEISURE TIME Despina SIVEVSKA, Biljana POPESKA	122
26. METHODOICAL APPROACH TO LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST BY THE MODEL OF YAD VASHEM SCHOOL Zhivorad MILENKOVIC	129
27. A HERMENEUTIC READING OF A POETIC LITERARY WORK DURING IMPLEMENTATION OF A LESSON Milena RISTOVA-MIHAJLOVSKA	136
28. SOME GUIDELINES FOR INTELLECTUAL PREPARATION DURING PHYSICAL CONTACT BETWEEN THE INSTRUMENT AND THE PIANIST Angele MIHAJLOVSKI	142
29. IMPLICATION OF EFFECTIVE SCHOOL MANAGEMENT FOR THE CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS Kristinka OVESNI, Emina HEBIB, Vera RADOVIĆ	148
30. THEORIES, SOCIAL EXPERIENCES AND PRACTICE IN INTERCULTURAL PEDAGODY Alina SZCZUREK-BORUTA	157
31. TEACHERS' ASSESSMENTS OF CERTAIN CURRICULAR DETERMINANTS IN PRIMARY SCHOOL Milan MATIJEVIĆ, Siniša OPIĆ, Goran LAPAT	162
32. THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE NEW SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TRENDS IN ARCHAEOLOGY, HISTORY AND RELATED FIELDS Ljuben TEVDOVSKI	172
33. THE PRACTICE OF TAEKWONDO AS A PREDICTOR OF MOTOR ABILITIES Ivan PRSKALO, Anamaria RADIĆ	178
34. THE RELATION MOTIVE - TEACHING CONTENT IN STIMULATING COGNITIVE ABILITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES AT PRESCHOOL AGE Maja RAUNIK KIRKOV	182
35. CONTEMPORARY ADULT LITERACY MODELS Elena RIZOVA, Zoran VELKOVSKI	188

36. COMPARATIVE ANALYSIS OF PROGRAMS FOR PRE-SCHOOL EDUCATORS IN EUROPE Kiril BARBAREEV, Alma TASEVSKA	196
37. INCLUSIVE EDUCATION - ROLE OF THE TEACHER AND BENEFITS Sonja PETROVSKA	203
38. THEORETICAL APPROACHES TO MODERN INTERPRETATION OF PEDAGOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS Eleonora MILEVA	210
39. POSTMODERN CONCEPTS OF FOUCAULT'S EDUCATION AND ITS RELATIONSHIP WITH DISCIPLINE Kushtrim AHMETI	215
40. ECOLOGY – A NECESSARY FACTOR IN TEACHING METHODS FOR NATURE AND SOCIETY STUDIES FOR FORMING A RESPONSIBLE PERSON Oliver CACKOV, Tatjana GREGOVA	219
41. THE ISSUE OF RESPECTING THE DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES AND ACTIVITY-PLANNING IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT Alma TASEVSKA, Kiril BARBAREEV	223
42. INTEGRATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES INTO PRESCHOOL EDUCATION Tatyana V. NIKULINA	228
43. WHAT SHOULD MODERN SCHOOL LEARN Snezana KIROVA, Dragana KUZMANOVSKA, Biljana IVANOVA	233
44. EDUCATIONAL FUNCTION OF THE SCHOOL IN CONTEMPORARY SOCIETY Emilija PETROVA GORGEVA, Mitko KOCEV	238
45. SOME METHODS IN TEACHING PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION Marjan MALCEV	243
46. REVIEW OF ADOLESCENT LITERATURE THROUGH COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVELS "THE BLUE PATH OF LOVE" BY METODI MANEV AND "VOICE OF LOVE" FROM GROZDANA OLUJIC Jovanka DENKOVA	247
47. INTERPRETATION OF A LYRIC POEM IN IV AND V GRADE Blaze KITANOV, Irena KITANOVA	253
48. TRAINING EFFICIENCY OF CYCLISTS SPECIALIZED IN ROAD CYCLING Ivan KOLEV	258
49. PHYSICAL EDUCATION AND DIAGNOSTIC PROCEDURES Veselina IVANOVA, Galena TERZIEVA	262
50. PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Trajce NACEV, Dragan VESELINOV	265
51. FORMATION OF TOLERANCE IN ADOLESCENTS Valentina VASILEVA	271
52. NEW EDUCATIONAL POLICIES AND THEIR REFLECTIONS ON SOCIAL DEVELOPMENTS Daniela KOCEVA, Snezana MIRASCIEVA	275
53. PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA Lulzim MEHMETI	280
54. CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING Blaga PANEVA	284
55. METHODOLOGICAL STRUCTURE OF A LESSON FOR INTERPRETATION OF A FAIRY TALE Irena KITANOVA	289

56. THE INFLUENCE AND THE EFFECTIVENESS OF FORMATIVE ASSESSMENT AND THE FEEDBACK IN STUDENTS' SUCCESS AND ACHIEVEMENTS Valdeta ZENUNI-IDRIZI	294
57. AESTHETIC EDUCATION OF EDUCATORS AS A FUTURE CHALLENGE Valentina PAJAZITI, Vlora MARKU-TUQI	299
58. SOCIAL AND COMMUNICATIONAL-INTERACTIVE COMPETENCES OF TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATION Florina SHEHU	302
59. INFLUENCE OF MEDICINES ON THE COGNITIVE SKILLS OF CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES Elena IVANOVA BUYUKLIEVA	308
60. THE SPIRITUAL ASPECT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE EDUCATION IN XXI CENTURY Eleonora PENCHEVA	312
61. RESEARCH IN TEACHING PRACTICE Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA	316
62. HOW ARE PEACE AND TOLERANCE REPRESENTED IN HISTORY TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Todor CEPREGANOV, Sonja NIKOLOVA	324
63. ETHICS AS TEACHING Trajce STOJANOV	330
64. RISK ASSESSMENT OF HYGIENIC AIR QUALITY UPON PRESCHOOL CHILDREN'S HEALTH IN KINDERGARTEN "VERA CIRIVIRI TRENA" IN SHTIP Snezana STAVREVA VESELINOVSKA	335
65. ABOUT SOME EDUCATIONAL GOALS IN TEACHING-SOCIO-CULTURAL PROBLEM OR A CHALLENGE MODERN EDUCATION Snezana MIRASCHIEVA, Emilija Petrova GJORGJEVA, Daniela KOCEVA	339
66. ESCAPE FROM THE WAR –TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTEKTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA Pavlin PETROV	344
67. HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF TRANSITION Verica JOSIMOVSKA	353
68. RESEARCH OF THE CONFLICT ZONES IN THE SYSTEM OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF THE CHILD BY THE METHODOLOGY OF RENE GILLE Julia DONCHEVA	356
69. CLASSROOM SOCIAL CLIMATE Despina SIVEVSKA	360
70. COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOLA IN R. MACEDONIA Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA, Biljana POPESKA	366
71. THE IMPORTANCE OF THE CAREER CONSELING PROCESS Tanja ATANASOSKA, Biljana CVETKOVA DIMOV, Ana GJORGJEVA	376
72. ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES Sadete TERNAVA-OSMANI, Voglushe KURTESHI	380
73. WHICH FACTORS ACCORDING TO THE PARENTS AFFECT THE EDUCATION OF CHILDREN Voglushe KURTESHI	385

74. THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD Slobodan MARKOVIC	370
75. EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM Stevan ALEKSOVSKI	377
76. COMMUNICATIVE-PEDAGOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS-COMMUNICATIVE COMPETENCE Biljana GRAMATKOVSKI, Jasminka KOCHOSKA	387

THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD

Slobodan MARKOVIĆ¹

Abstract

This paper discusses inexhaustible interweaving of psychoanalysis and philosophy in which the spiritus movens is mainly psychoanalysis. After defining philosophy in psychoanalysis over metapsychology, emphasized through a number of examples of significant philosophical, psychological and methodical potential of Freudian theory. The opposing conceptual couples are considered (interpretive-explanatory, causal-interpreting, hermeneutical-scientific, scientific-symbolic, ontologically-epistemological). Perceiving the opinions of some philosophers come to the conclusion that the opposing couples are irreducible to one another, but they are not and irreconcilable, and compatibility seemingly bucking philosophical viewpoint provides just work emphasized epistemological-ontological dichotomically of Freudian psychoanalysis. Diversity and richness of these theories is an amalgam of theories and practices, knowledge, and knowledge transfer.

Keywords: *Knowingly, unknowingly, illusion, reality, theory of metapsychology, practice, teacher, student.*

Кон крајот на 19. век настанала една дисциплина, како дело на еден единствен човек.

J. Хабермас, Саморефлексијата како наука

Сигмунд Фројд на повеќе начини ја задолжил методиката така што во најширока филозофска смисла го изменил значењето на поимите како што се сознание, самоспознавање, воочување, објаснување, разбирање, сваќање, учење итн. После него развивањето на своите и туѓите способности има многу поширока и подлабока смисла. Човекот се усовршува, јакнее и се изградува така што со образование се самовоспитува со саморефлексија. Така настанат добар воспитач е некој кој ќе има добри воспитаници. Контекстот во кој се развија наведениот длабински самовоспитен и воспитен процес е место каде што ќе се развиваат, усовршуваат, увежбуваат општествено посакувани особини и вредности или доблести, што е повторно суштина на воспитанието. Некои од видовите на овој процес се стекнато знаење, квалитетно школо, одлични и воспитани ученици. Цел на психоанализата како и успешната методика е човекот или ученикот кој е во состојба објективно да саморефлектира за себе, или зборувајќи во методичка смисла точно да се самооценува. Објективноста во денешниот се помалку објективен свет е се попосакувана особина, која се очекува од идниот производ на методичката школа, на интелектуалци. Кога е некој објективен, нему психоанализата повеќе не му е потребна, а методиката со воспитувањето и образованието го направила своето. Во таа смисла објективна саморефлексија (самосогледување) и поштено и точно самооценување (самосогледување) се заеднички особини на психоанализата и методиката. Развивајќи ја моќта на саморефлексијата, психоанализата ја развија методиката, но не во методска и техничка смисла, туку во вредносно херменеутичка. Без обид за специфични толкувања и разбирање на смислата и идеите на методиката, нејзе, како и на секоја друга наука и прети опасност да се редуцира во обична вештина, а самата вештина без повисока смисла на целта и вредноста се нарекува занает, што методиката и претставува, но не е само тоа.

¹ Faculty of Pedagogy- Vranje, University of Nish, R. Serbia, solevac@gmail.com

Како Фројд ги проширил хоризонтите? Фројд не е филозоф! Така ја започнува Ј. Хебермас својата студија на Фројд. Веќе цел век постои од страна на поголемиот дел на современите филозофи многу плодна рецепција на Сигмунд Фројд, и тоа не единствена филозофска рецепција, туку секој од правците (херменевтика, марксизам, позитивизам, егзистенцијализам, феноменологија, постмодернизам, структурализам, феминизам, педагогија, методика итн.) има свој Фројд. Истотака, неговото учење е анализирано од позицијата на најразличити науки - филозофија на јазикот, антропологија и психологија, филозофија на уметноста, општеството и културата, епистемологија, херменеутика, и филозофија на духот. Готово и не постои озбилен филозоф и научник во дваесетиот век кој немал став за него или уште подлабоко, кого основачот на психоанализата не го инспирирал или навел на изградување на научна позиција и систематска полемичка аргументација. Да се потсетиме само на Витгенштајн, Лакан, Карл Попер, Делез, Гримбаунд, Жижек, Хабермас, Рикер, Јасперс (додуша во еден негативен смисол) итн. Самото набројување на овие имиња е доволно за претставување колку е само значаен Фројд за современата мисла, односно невозможно е да се замисли поозбилен дискурс за филозофија, уметност, антропологија, култура, а да не е, на овој или оној начин прожет со мисли, објаснувања и толкувања на Сигмунд Фројд.

Виенскиот лекар бил многу образован човек, но експлицитно не тежел кон метафизичко заклучување, дури го избегнувал, во прв ред тогаш кога се обидел методолошки да го втемели својот наук како наука¹, затоа никогаш не ни можел да претпостави дека во иднина ќе биде многу интересен како инспирација и содржина или рамка на филозофски компетиции и дебати, а не како што веројатно тој самиот сакал медицински, сцијентистички, експериментални истражувања, потврдувања и научни побивања.

Во трудов ќе биде прикажано, дека баш таа нагласена Фројдова амбивалентност или дихотомија помеѓу филозофското и научното², или помеѓу експерименталното и културолошкото или помеѓу објаснувачкото и разбирачкото (интерпретативното) или помеѓу каузалното и симболичното го прават инспиративна интелектуална икона на дваесетиот век.

Психоаналитичкиот Фројд

Да ја прикажеме сега накратко генезата на зборот психоанализа. Таа првично значела начин за дијагностицирање и лечење на хистерии и ментални пореметувања готово од сите видови. Потоа и се додава важноста на разбирањето на суштината на тие пореметувања. Во третата фаза кога Фројд се обидува да ја втемели како валидна научна теорија, го вклучува во својот предмет и нормалниот човек. Дури во оваа фаза психоанализата станува интересна како филозофски предмет на тогашните и подоцнежните филозофи. Од тогаш како општа теорија на личноста ги толкува и спознајните процеси, изразувајќи ги како општа психолошка теорија ставовите и *објаснувањата* за готово секој ментален процес. Во последната фаза ги надминува рамките на психијатријата и психологијата и почнува да ги толкува современите социолошки и педагошки појави, религијата, уметноста, образованието и готово целокупната култура. Согласно на ваквото проширување на теоријата, Фројд сериозно се занимава со психоанализата на уметничката креативност, создавајќи буквално дела на уметник: *Симултаност и сонови*, потоа брилијантниот есеј *Еден спомен од*

¹ Науката во тоа време е дефинирана како втемелен систем на сознанија добиени со метода која овозможува проверка и контрола на резултатите по углед на тогашната физика и механика на Исак Њутн. Меѓутоа, психоанализата никогаш не ги исполнувала таквите барања. За една група на филозофи овој недостаток е доблест, а за други мана. Психоанализата иако тоа го посакувала, никогаш не се засновала на потполна емпириска евиденција (на која не би можела да се заснова ниту една општествена наука) и факти, туку на шпекулативни поставки кои никогаш прецизно не можат да се докажат, па според тоа ни да се соборат. По тоа таа е повеќе слична со уметноста, филозофијата и религијата, отколку со науката.

² „Проблемите од овој вид го наведувале Фројд повремено да се впушта во филозофска шпекулација, иако тоа го правел неволно. Во секој случај, неговото настојување да формулира општ модел на психоаналитичка теорија ги поттикнало професионалните филозофи Фројдовите идеи да ги толкуваат на филозофски начин, занимавајќи се со разјаснувања на најопштите определувања на човековата психа и испитувајќи ги можностите за нејзино создавање. Како резултат на тоа, филозофијата на психоанализата станала многу важна област на истражување во современата филозофија.” Миланко Говедарица, *Филозофија психоанализе*, Српско филозофско друштво, Београд, 2013. стр. 25.

детството на Леонардо Да Винчи, како и каприциозната студија Микеланџелов мојсије, и тенденциозниот текст Достојевски и таткоубство. Продолжувајќи со толкувањата на уметноста и културата, Фројд не се запира ни на поранешните човечки феномени, како што се културата и религијата, и тоа со делата *Принудни мерки и религиски обреди, Тотем и табу, Иднината на една илузија, Мојсије и монотеизмот, Непријатност во културата* итн. Иако никогаш не била толку многу прифатена, психоанализата неретко ја ставаат во редот на врвни теории кои од корен го измениле светот (марксизам, дарвинизам, теоријата на релативноста). Едно е сигурно, ниту една психолошка теорија не се проширила како психоанализата на севкупниот феномен на животот и ниту една теорија како неа не била предмет на најжолчни полемики и несогласувања во психологијата, филозофијата, антропологијата, културологијата итн. Впрочем Сигмунд Фројд е најпознат психолог за оние кои не се занимаваат со психологија!

Сигмунд убаво го започнал својот живот. Почнува како лекар, невро-анатом и невро-физиолог. Меѓутоа, тој не ја сакал општествената положба на лекарот и сакал нешто повеќе. Сакал да биде научник, природо научник (за тоа време современ научник) и не само тоа, сакал да ја втемели својата наука по угледот на Њутн и Дарвин со кој бил одушевен и од кого ја усвоил еволуционистичката теорија според која по Фројд повисоките облици на психичкиот живот резултат на борбата за опстанок или дарвиновски речено, патолошките психички феномени можат да се разберат како специфични неуспеси во адаптацијата на наповолните животни околности. Но Фројд никогаш не размислувал како типичен научник по природни науки, туку со: „имплицитни филозофски убедувања (бил убеден) дека сите процеси во светот се различни облици на движење или трансформација на една базична енергија – физичка сила, а психичката енергија претставува еден облик на биофизичка сила”¹, што многу според стилот потсетува на редовите од Аристотеловата Физика.

Теоретската кариера ја започнува со лекарот Јозеф Бројер, пишувајќи ја со него својата прва книга 'Студии за хистеријата'. Фројд првично бил следбеник на Бројеровите успеси во лечењето, кое воглавно се засновало на хипноза. Во тие сеанси творецот на психоанализата по прв пат чувствува дека психоневротичните симптоми може да се отстранат со нефизиолошки средства! Тоа бил почетокот на психоанализата. Имено, постепено се открива метод и правец кој ќе ги замени *органолептичките пореметувања со функционално*, раскинувајќи со класичната, медицинска психијатрија.

Меѓутоа, брзо потоа настанува раздор помеѓу двајцата колеги околу разбирањето и користењето на терапевтските техники. Никој не е совршен хипнотизер, а посебно не Фројд, кој за себе тврдел дека многу пациенти не можел да ги доведе во хипнотичка состојба: “Фројд хипнозата ја отфрлил затоа што катарзичното делување краткотрајно и не доведувало до трајно излекување. Освен тоа, хипнозата отстранува некои симптоми, после што се појавуваат нови. Поинаку речено, хипнозата лечи само од симптоми, а не од самата болест.”² Навел и други причини за напуштање; „на пример пасивноста на пациентот. Интересно е дека некогашниот следбеник на хипнозата во подоцнежните изјави ја оптужува хипнозата дека 'мириса на магија'.”³ Неговите биографи сепак наведуваат дека многу пациенти не успеал да ги хипнотизира, што дополнително го разочарало во хипнозата.

Тек тогаш Сигмунд преминува на нова метода на откривање на душевните пореметувања. Новонастанатата метода е наречена психоанализа. Тоа е специфичен облик на слободни асоцијации. Анализантот (пациентот) лежи на 'Фројдовиот' кревет а психоаналитичарот не може да се види од страна на анализантот, поради зголемување на слободата и опуштеноста, што е еден од основните фактори на успехот на психоанализата. Потоа анализантот се сеќава и зборува што и да му падне напамет, при што излекуваат на површината несвесни мотиви и потиснати одбрамбени механизми. На тој начин преку слободни асоцијации се доаѓа до потиснати конфликти или трауматско искуство. Фројд верувал дека со вакви предизвикани реминисценции исчезнувала напнатоста. Но се покажало дека и тој новонастанат ефект е привремен. Психоаналитичарот тогаш би го водел неприметно анализантот до најраното животно доба. Конечно, врз основа на тоа Фројд заклучил дека сегашните конфликти се последица на поранешни и израз на нерешени трауматски искуства од детството. Штом анализаторот и анализантот се приближат на потиснатата содржина, пациентот почнува да пружа *отпор*. Истите одбрамбени механизми, кои пациентот го бранеле од непроболените искуства, сега спречуваат

¹ Миланко Говедарица, *Филозофија психоанализе*, Српско филозофско друштво, Београд, 2013. стр. 29.

² Вид Печјак, *Стварње Психологије*, Завод за учебници и наставни средства, Београд, 1984. стр. 211.

³ *Ибид.*

потиснатата содржина да стане свесна, бидејќи одбрамбениот механизам не е свесен зошто е тоа добро, затоа што тој го брани ширењето и освестувањето на потиснатата и опасна содржина во некој вид на ментален карантин. Симптомите на наведениот процес е пораст на емоционалната напнатост, анализаторот чувствува анксиозност, се обидува да го доведе психоаналитичарот во корсокак и често се сака да се прекине разговорот. Меѓутоа успех на лекарот е пациентот во тие критични моменти што повеќе да го одржи свесен и во разговор со психоаналитичарот. Фројд баш на овие точки на отпор им посветувал најголемо внимание, затоа што тоа бил индикатор на приближување на сама точка на потиснатиот конфликт.

Кога анализаторот ќе ги спознае причините на своите тешкотии, тек тогаш станува способен да ги разреши. Ова е јазолна точка, за која подоцна ќе зборуваме, на Хабермасовото толкување на суштината на потиснатата содржина. Имено, тој смета дека таа содржина не е производ на лична драма, туку комуникативна активност и општествена реалност.¹

Херменевтиката и психоанализата

Херменевтиката настанува како помошна техника за толкување и разбирање на многу филозофски, литературни и религиозни дела кои носат своја суштина и значење надвор од мисловниот контекст и категоријалниот апарат со кој се служиме ние денес непосредно и често несвесно. Дилтај по углед на средновековното толкување и разбирање (катехизис и егзегеза) на библиските делови, гради техника за толкување на делови на човечките дела и остварувања за приближување на мисловната материја на денешниот реципиент. Дилтај готово потполно во духот на романтизмот од кој и потекнал, размислува за разбирливото толкување и приближување на оддалечените епохи на нашата, заради оплеменување и освежување на веќе заседените и тавтологизирани европентристички и логоцентристички мисли. Основна категорија на херменевтиката е длабокото разбирање: „разбирањето е, покрај толкувањето, доминантна метода на духовните науки, во кое се соединети сите функции. Разбирањето ги опфаќа сите духовнонаучни вистини и во секоја точка отвора нов свет.“² Основа на можноста за разбирање е преклопување на субјектот и објектот. Гаранција на можноста за разбирање е метафизичкиот ентитет на животот кој остварува континуитет. Доживувајќи се и разбирајќи се самиот себеси, во состојба сме да ги разбереме тугите манифестации на сознаен начин во животот на други личности. Во сетилниот свет се појавуваат животни манифестации кои се одраз на она духовното. Во надворешноста учествуваме единствено со сетилата. Ова тврдење не можеме да го докажеме, но со нашата способност го разбираме. Разбирањето се темели на личната генијалност, во дополнителното доживување.

Творецот на филозофската херменевтика сватил дека мислата низ историјата воглавно се движи преку јазикот и дека јазикот е не само медиум, туку и составен интерактивен дел на мислите, односно мислите настануваат во јазикот. Човекот како индивидуа преку јазикот е природно и спонтано поврзан со светот и историјата. Затоа не е случајно што се баш биографијата и филологијата избрани за почетни точки на анализата на разбирањето на посебното но општо мисловно подрачје. Реконструкцијата на животно историската поврзаност, која може да се оживее во сеќавањето и која е истовремено и посебна и општа, претставува модел на толкување на симболичката поврзаност воопшто. Меѓутоа, за Дилтај се подразбира дека биографијата е непопречена, и самата нејзина априорна исправност е главна категорија на обидите за исправување на превртениот текст кој негде низ историјата се испревертел (за нас) и станал неразбирлив.

Она што е заедничко помеѓу Дилтај и Фројд е дека двајцата во анализата на разбирањето сметаат на прочистување на скратениот текст, кај првиот кај традицијата, кај вториот кај субјектот. Но: „филолошката критика се разликува од психоаналитичката по тоа што таа, по пат на прифаќање на објективниот дух, води назад на интенционална поврзаност на она што субјективно се мислело како на последна искуствена база... но и филологијата, насочена на поврзаноста на симболите, останува ограничена на јазик... дотолку филологијата ги презема помошните функции за активност на животно

¹ Не треба да се заборава дека Фројд своето дело го создавал во време кога во Европа владеел пуритански морал, а човекот бил подложен на строги сексуални забрани. Но, денес многу од тие забрани се укинати. Во таа смисла се посматра и неурозата во општествено историскиот контекст во кој се јавува.

² Вилхелм Дилтај, *Изградња историског света у духовним наукама*, Бигз, Београд, 1980. стр. 266.

историското сеќавање, *активност која функционира во нормални услови* (курзив- С. М.)... а она што таа во критичкиот труд, при пребирањето на текстови го отстранува, се случајни (акцидентални) недостатоци... бидејќи смисловната поврзаност на текстовите со кои (Дилтајевата) херменевтиката има работа загромена е единствено под дејство на *надворешни влијанија*.¹

Што е тоа во херменевтиката што Дилтај не го фундирал, а што го наоѓаме подоцна во психоанализата? Тој филозофски се формирал и големо внимание посветил во испитување на Кант, иако живеел кога на факултетот владеел неокантовски тренд, не бил класичен неокантовец. На Кант му замерал помеѓу останатото, на илузорноста на поимот ноумен, т.е. нештата сами по себе; потоа ја критикувал склоноста на Кант кон истражувањето и емпиризмот во неговиот преткритички период, чии методи и дисциплини не можат да се применат во областа на духовните науки. Иако е видливо позитивистичкото влијание на Дилтај со ставот кој и он го застапувал, а гласи дека *зад појавата како привид нема реалност* која би можеле да ја доживееме, што веднаш упатува дека самиот Дилтај никогаш не би прифатил психоаналитичка обоеност на неговата теорија. Истотак се носел со мислата дека 'филозофијата не треба да се занимава со проблемите на трансценденција за да ги запознае човековата бит и светот', што претставува темел на неговиот филозофски пат. Од својот духовен учител, Ранке, прифатил историски поглед на филозофско-научните теми. Споменатиот аспект му се покажува на човекот како изворен, како решение на смислата истовремено и на човекот и на битието воопшто, затоа што само историскиот човек спознава што е он самиот, што создал и доживеал. Природните науки, и покрај нивната употреблива вредност, не ни помагаат во пронаоѓањето на сопствената смисла, поради што Дилтај е противник на натурализмот, посебно на биолошкото објаснување на човекот, што повторно укажува на тоа каква би била неговата рецепција на Сигмунд Фројд. За разлика од традиционалната филозофија на историјата која ја застапувала надвременската идеја како единствена суштина на севкупните историски настани, Дилтај ја прогласува вистинската содржина на историската реалност како индивидуална структура временски условена. И на крај, Дилтај не се согласува со Хегеловиот историски панлогизам за кој смета дека, како и сите метафизички шпекулации, се разрешува во ништо, па не е на дело фактот дека е историјата на човечката цивилизација нужна реализација на умноста.

Психоаналитичкото толкување не насочува смисловна поврзаност во правец на она што е свесно. Оштетувањата на текстот сега не се однесуваат на тоа чии причини се од надвор, туку од *внатре*. Самозалажувањето се случило во јазикот и во јазикот со реартикулација ќе биде излечено. За разлика од Дилтајевата херменевтика, испревертеноста како таква, има своја смисла и од неа се поаѓа и тоа со сите средства кои постојат во херменевтиката. Имено, смислата на *испревертениот текст* и барање на универзалното значење во психоанализата се реинтерпретира како смисла на *самото испревертување*. Работата на херменевтиката во овој случај не може да се ограничи на филологијата², затоа што самата корупција на текстот е таа која мора да се разбере, корупција која е субјективна и која е толку скратена да повеќе не можеме да се движиме после неа со правилата на јазикот, туку е *потребен нов јазик*: поаѓајќи од искуство на комуникација на лекарот со неговиот пациент, Фројд поимот несвесно го добил на еден специфичен облик на ометање во говорно-јазичната комуникација. За тоа би била потребна заправо една нова *теорија на јазикот*, која тогаш не постоела, а и денес е во тек на скица која се оцртува.³

Антиципацијата на Фројдовата длабинска херменевтика, или зборувајќи со зборовите на франкфуртскиот теоретичар, теоретската замена на *комуникативното*, наспроти *инструменталното*. Хабермас го применува поимовниот апарат на Франкфуртската школа на Фројдовиот теоретски изум, па причинскиот нагон не е веќе природен, туку од општествена или од друга природа, потоа нагонската динамика не е инстинктивно условена, туку општествено или накратко, самозалажувањето на субјектот со искривениот текст целосно се наоѓа во јазикот, а јазикот по франкфуртскиот теоретичар не е дар од Господ како во Библијата, туку е производ на општествена контингенција. Поим или фраза која по Хабермас би била спротивна од самозалажување е *саморerefлексija* или успешно саморазбирање

¹ Јирген Хабермас, *Сазнање и интерес*, Нолит, Београд, 1975. стр. 262.

² Хабермас тврди дека херменевтиката не може да се ограничи на начинот на работа на филологијата и граматиката, туку на начин кој ја обединува самата јазична анализа со психолошкото истражување на причинските поврзаности на симптомите.

³ Јирген Хабермас, *Сазнање и интерес*, Нолит, Београд, 1975. стр. 286.

(себеспознание). Саморефлексијата е глобално личен поим кој не би бил како во духовно-научната херменевтика диспозиција за сознание, туку и согледување и промена на својата личност. Филозофскиот поим, кој уште од Сократовиот “спознај се самиот себеси” обврзува на најдлабоко лично самоиспитување со помош на аналитичар.

Заклучни разгледувања

Фројдовата научно филозофска енигма и парадоксалност кога запаѓа во замките на метафизичката шпекулација, баш тогаш кога се обидува сциентистички да се втемели и епистемолошки оправда, не била само лична драма на човек кој не бил во состојба да одлучи на кој научен табор да припадне, туку била драма на духот на времето кое и денес трае. Да се сетиме само на мултидисциплинарните и каузално-херменевтските најсовремени физички теории на црните дупки, космички струни, материја и антиматерија. Светот многу повеќе се изменил од 19. век до денес, отколку од Платон до 19. век, а еден од првите пионери, жртва и херој на тие промени е и најпознатиот контроверзен Виенски лекар.

Каузалните објаснувања после Фројд стануваат флексибилни за толкување на симболите, а и толкувањето добива сериозна научна нота, така што преку теоријата за соновите овозможува приод на каузалните објаснувања на еден сосема нов начин. Тоа и е еден од главните заслуги на психоанализата што своите објаснувачки потреби ги проширила и ги споила дотогаш неспоивите тенденции во науката. Физикализмот веќе не е крут и натурален или онтолошки, туку умерен и епистемолошки и така со ред со ублажување на сите дотогаш непомирливи и екстремно редукутивистички тенденции. Каузалната врска и причинското стануваат нешто што се разликува на повеќе нивои; физичко, менталистичко, психофизичко, волунтивно итн. а не само едно од тоа. Психоанализата или објавувањето на војна на методолошкиот сепаратизам кој и денес постои помеѓу различни школи, ги спојува во објаснувачко толкување методот на природните науки со духовното, разбирањето со објаснувањето, причинското со телеологијата. Тоа е подфат кој ги има сите шанси да му тргна од рака на творецот на психоаналитичката школа Сигмунд Фројд!

И на крај, што го задолжил човештвото творецот на психоанализата? Тоа се три големи достигнувања; Прво, го децентрирал субјектот; друго зачнал голема човечка идеологија, идејата за нарцистичкиот антропоцентризам кој од време на време произведувал потреба односите меѓу луѓето да се дефинираат по принципот на тоталитет; и трето, што самата таа променлива човечка природа која од возвишена умисленост ја разобрачил и ја прогласил за суштински нормална и природна.

Литература

- Адорно, Т.В., *Ревидирана Психоанализа*, Култура, Београд, 57-8, 1982
- Бодријар, Ж., *Симболичка размера и смрт*, Дечје новине, Горњи Милановац, 1991.
- Витгенштајн, Л., *Предавања и разговори о естетици, психологији и религиозном веровању*, Клио, Београд 2008.
- Витгенштајн, Л., *Филозофска истраживања*, Нолит, Београд, 1969.
- Витгенштајн, Л., *Филозофско читање Фројда, у Разговори о Фројду*, припремил Обрад Савић Београд, 1988.
- Говедарица, М., *Психоанализа у критичкој теорији друштва*, Филозофски факултетет, Београд
- Говедарица, М., *Филозофија психоанализе*, Српско филозофско друштво, Београд, 2013
- Дилтај, В., *Изградња историјског света у духовним наукама*, Бигз, Београд, 1980.
- Печјак, В., *Стварње Психологије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1984
- Попер, К., *Трагање без краја*, Нолит, Београд, 1991.
- Ресцх, Р.П., *Алтхуссер анд тхе Ренењал оф Маркист Социал Тхеорис*, Университс оф ЦалифорниаПресс, Беркелес-Лос Ангелес-Оџфорд 0,1992
- Фројд, С., *Аутобиографија*, Матица Српска, Нови сад, 1979.
- Фреуд, С. *Тхе Цомпелете Леттерс оф Сигмунд Фреуд то Њиллхџлм Флиесс, 1887 – 1904*. J.M. Массон, Цамбридге, Тхе Белкнап Пресс
- Фројд, С., *Увод у психоанализу*, Матица Српска, Нови Сад, 1979.
- Хабермас, Ј., *Сазнање и интерес*, Нолит, Београд, 1975.
- Јаццард, Р., “50 раисонс д’аимер Њиттгенстеин”, Магазине литтэраире, март 1997, број. 352